

«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը
Ֆիզիկա առարկայի դասավանդման ժամանակ,

ԱՌԱՐԿԱ

Ֆիզիկա

ՀԵՂԻՆԱԿ

Թովմասյան Արմենուհի Մարգարետի

ՄԱՐԶ

Շիրակ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

«Զորակապի միջնակարգ դպրոց » ՊՈԱԿ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Բովանդակություն.....	2
Ներածություն.....	3
Գլուխ.1 ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՖԻԶԻԿԱ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՄԱԺԱՄԵՐԻՆ	
1.1 Սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորման անհրաժեշտությունը դպրոցում.....	5
1.2 Ֆիզիկա առարկայի շրջանակներում սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորման հնարավորությունները.....	9
Եզրակացություններ.....	16
Առաջարկություններ.....	17
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	18

ՆԵՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ Հանրապետության պետական չափորոշչում՝ որպես հենց կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը:

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար:

Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Սովորողը պետք է հասկանա, որ յուրաքանչյուր առարկա ունակ է իրեն տալ բարձր բարոյական արժեքներ ու մարդկային որակներ: Սակայն հարկ է փաստել, որ դպրոցի համար այդ նպատակին հասնելը հեշտ չէ: Ուստի և այս նպատակի համար պետք է խոսուն քայլեր կատարեն բոլոր մանկավարժական աշխատողները:

Ելնելով այն հանգամանքից, որ կրթական հաստատությունը սովորողին պետք է ապահովի ոչ միայն գիտելիքներով, այլև այս կամ այն երևույթի մասին գործնականում ինքնուրույն վերլուծություններ և եզրահանգումներ կատարելու փորձառությամբ՝ անհրաժեշտություն է առաջանում ուսումնառության ընթացքում հաշվի առնել սովորողների՝ որպես ապագա մասնագետների, կարողունակությունների ձևավորման գործընթացը ևս:

Կարողունակությունները, որպես անձի գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների, գործունեության ձևերի փոխկապակցված համախումբ, ձևավորվում են ուսումնական գործընթացներում, տարբեր առարկաների տիրապետման շնորհիվ և ծառայում են ապագա արդյունավետ գործունեության իրականացմանը: Ասվածից կարող ենք եզրահանգել, որ սովորողի մոտ ինքնուրույն գործելու, որոշումներ կայացնելու, նախաձեռնողական վարք ձևավերելու համար

առաջնային նախապայմաններ են հանդիսանում ուսումնական գործընթացի ժամանակ հնարավորություններ ստեղծել, որպեսզի սովորողները հնարավորություն ունենան որոշում կայացնելու, այս կամ այն խնդրի վերաբերյալ պատասխանատվության գիտակցում ձևավորելու, աստիճանաբար կայացման ու ձեռքբերումների հասնելու: Անշուշտ, այս ամենի համար առաջին հերթին կարևոր է, որ սովորողը ուսումնական գործընթացից կարողանա ստանա առավելագույնը և կարողանա գործել ինքնուրույն: Ֆիզիկայի ուսուցչի առաջ կանգնած է առարկայի ուսումնական ընթացքում դասընթացի նյութերի օգնությամբ արժեքային համակարգի ձևավորման, սովորողների անձի դաստիարակության խիստ բարդ խնդիրը: Ուստի կարևոր ենք համարում` այդ թվում և այս առարկայի ուսուցչի ջանքերը սովորողների մոտ արժեքային համակարգ ձևավորելու ճանապարհին:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Մույն հետազոտության արդիականության համաար հիմք է հանդիսացել ՀՀ Հանրապետության պետական չափորոշչում` որպես կրթության բովանդակային բաղադրիչ դիտարկվող արժեհամակարգի ձևավորման մեխանիզմների ուսումնասիրությունը ֆիզիկա առարկայի շրջանակներում:

Հետազոտության նպատակը: Ցույց տալ ֆիզիկա առարկայի դերը սովորողի կյանքում, ընդգծել դրա օգնությամբ սովորողներին ճիշտ ուղղորդելու և արժեքային համակարգ ձևավորելու անհրաժեշտությունը:

Հետազոտության խնդիրը: Ուսումնասիրել այն եղանակներն ու միջոցները, որոնք թույլ կտան ուսուցչին ֆիզիկայի դասավանդման ընթացքում առաջնահերթություն դարձնել նաև վերջիններիս արժեհամակարգի ձևավորումը:

Գլուխ.1 ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔՍՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՖԻԶԻԿԱ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱԺԱՄԵՐԻՆ

1.1 Սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորման անհրաժեշտությունը դպրոցում

Նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Արժեքների մեծ մասի հենքը էթիկական նորմերից է բխում և ձևավորվում է դրանց շնորհիվ: Էթիկական նորմերը անհրաժեշտ են մարդկանց համակեցությունը ապահովելու համար, քանի որ դրանք պարտադրում են հրաժարվել ցանկալից հանուն ընդհանուր շահի: Էթիկական նորմերը մեզ թելադրում են վարքագիծ, և որքան դրանք ավելի պահանջկոտ են, այնքան ավելի լուրջ արժեհամակարգ է պետք ձևավորել, որպեսզի մարդը բնականորեն դրանց համապատասխանի:

Միևուն ժամանակ կրթադաստիարակչական գործընթացի արդյունավետությունն այսօր պայմանավորված է նրանով, թե որքանով է ուսուցիչը պատրաստ համագործակցության մեջ մտնել սովորողի հետ, թույլ տալ որ վերջինս երբեմն շրջանցի ավանդական դասի կարմիր գծերը, լինի ազատ իր որոշումների մեջ, հայտնի իր հետաքրքրությունների մասին՝ դրանով լուծելով անցնցում սոցիալիզացվիացնելու սեփական պահանջմունքը: Ինքնուրույնության խթանման համար անհրաժեշտ է կարևորել համապատասխան մոտեցումներն ու սպասումները ինչպես տարիքային տարբեր փուլերում, այնպես էլ կրթական տարբեր աստիճաններում: Միջին և ավագ դպրոցի սովորողների համար, անշուշտ, առաջնահերթություն է ուսուցչի կողմից խորացված գիտելիքի հաղորդումը, սովորողի ջանքերով դրա ամրակայումն ու ամրապնդումը: Այնուամենայնիվ, բուն գիտելիքի հաղորդմանը զուգահեռ անչափ կարևոր է այդ գիտելիքի իրացումը գործնականում: Դիտարկելով ֆիզիկա առարկայի օրինակը՝ կարող ենք ասել, որ միայն տեսական գիտելիքը որևէ հիմնաքարային ազդեցություն չի կարող ունենալ սովորողի իմացական կարողություններն ամրապնդելու առումով, քանի որ գործնական պարապունքների բացակայության պարագայում, սովորողի մոտ ուսուցանվող նյութը կունենա մեխանիկական բնույթ: Այս կամ այն ֆիզիկական երևույթը գիտափորձով ցույց տալը, դրա վերաբերյալ խորքային զրույցը, բանավեճը, խմբային կամ անհատական եղանակով արդյունքների ամփոփումը

սովորողի մոտ կայունացնում և ամրակայում է ստացած գիտելիքը: Նմանօրինակ գործնական դասերը սովորողներին թույլ են տալիս համագործակցել միմյանց հետ, սովորել իրար սովորեցնելով, եզրահանգումներ անել, բանավիճել, գտնել համախոհներ՝ միևնույն ժամանակ անցնելով ինտեգրվելով համագործակցային աշխատանքի մեջ: Ի վերջո սոցիալականացման գործընթացի հաջող հոսքը կախված է անհատի ակտիվ դիրքից և սոցիալական փորձի ձուլման աստիճանից: Սոցիալիզացիայի գործընթացն ունի բեմադրման մակարդակի բնույթ, որը որոշում է սոցիալականացված անհատականության վերջնական աստիճանը:

Ժամանակակից կրթությունը հիմնախնդիրներից է ստեղծագործ, անկախ գործող, նախաձեռնող ու նախագծող, բարձր բարոյական արժեհամակարգ ունեցող սերնդի ձևավորումն է: Այս մարտահրավերով է պայմանավորված նաև ՀՀ կրթական համակարգում իրականացվող ներկայիս բարեփոխումներ գործընթացը: Հենց այս կարողությունների ձևավորմամբ է պայմանավորված մարդկության առաջընթացը, որն այսօր աննախադեպ կերպով շոշափելի է դարձել: Ուստի հատկապես բնագիտական առարկաների շրջանում ստեղծագործական անհատականություն ձևավորելու անհրաժեշտությունը կարելի է ասել ուղիղ համեմատական է գիտության, նոր տեխնոլոգիաների, նորոգարական նախագծերի առաջընթացին: Իսկ այդ հիմքերը, անշուշտ, դրվում են դպրոցում:

Ինքնակայանալու զարգացումը իր ամենատարբեր դրսևորումներով կախված է նրանից, թե որ ոլորտում է դեռահասը փորձում հաստատվել, ինչ բնույթ է ձեռք բերում նրա ինքնուրույնությունը հասակակախիցների հետ հարաբերություններում, ազատ ժամանակի օգտագործման, տարբեր զբաղմունքների, տնային գործերի կատարման մեջ: Այնուամենայնիվ, աներկբա է, որ այս գործընթացի վրա էականորեն ազդում է երեխայի հարաբերությունների համակարգը ծնողների, ուսուցիչների, հասակակախիցների հետ, ուստի վերջինիս ցանկությունների ու հետաքրքրությունների սահմանափակումը ուսուցչի կողմից կարելի է դիտարկել մանկավարժական սխալ մոտեցում: Աշակերտակենտրոն ուսուցման, ուսուցչի և աշակերտի արդյունավետ փոխգործակցության, եկուստեք ցուցաբերած սոցիալական ակտիվության արդյունքում հնարավոր է հասնել նոր կարողությունների ու հմտությունների ամրակայմանը, որոնք սովորողը ձեռք է բերում ուսումնառության ընթացքում:

Մարդկային բարձր արժեքները շատ կարևոր են եղել մարդկային հասարակության համար հնուց ի վեր, այդպես է և այսօր, ուստի մարդկային որոկական այս հատկանիշը պետք է անդադար ուշադրության կենտրոնում լինի: Երեխաների դաստիարակչական ծրագրերի մեջ կարևոր տեղ պետք է գրավեն երեխաների բնույթի մեջ նկատված կամայականության, էգոիզմի, երեսպաշտության, անարդարամտության, անտարբերության, չարության, ընչաքաղցության և այլ ամոթալի երևույթների իսպառ վերակառուցումը: Հաղթահարել դրանք՝ կնշանակի փակել դրանց վարակի ճանապարհը, փրկել ուրիշ երեխաների[1]:

Արժեքային համակարգի ձևավորումն անհնար է պատկերացնել հասարակությունից, մարդկանց հետ շփումից զատ: Անձի արժեքների համակարգը ձևավորվում է սոցիալականացման ընթացքում: Արժեքային համակարգի ձևավորումն ընթանում է դաստիարակության և կրթության ընթացքում սոցիալական փորձի յուրացման միջոցով: Անձնային արժեքները ձևավորվում են սոցիալականացման ամբողջ ընթացքում: Կարող ենք վստահաբար պնդել, որ սովորողի արժեհամակարգի հիմնական մասի ձևավորման համար պատասխանատու է դպրոցական միջավայրը, քանի որ այստեղ է տեղի ունենում նաև սովորողի իմացական առաջընթացն ու կարողունակությունների զարգացումը, իսկ դրանք մեծապես կապված են արժեքային համակարգի հետ և փոխլրացնում են միմյանց: Ուսուցչի դաստիարակչական աշխատանքի ընթացքում զարգանում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստակամությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում ձևավորում են համառություն , ինանակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք եզրահանգել, որ արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում:

Կրթական տարբեր աստիճաններում սովորողն ունենում է աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ: Վերաբերմունքն աշխարհի նկատմամբ և հարաբերությունը աշխարհի հետ, վերաբերմունք սեփական անձի նկատմամբ և հարաբերությունն ինքն իր հետ իրականացվում են հասարակական դաստիարակության համակարգի (ուսումնական հաստատություններ, հասարակական, պետական, խորհրդակցական մարմիններ, մանկապատանեկան կառույցներ, այլ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (հեռուստատեսություն, համացանցային լրատվական միջոցներ, մամուլ) միջոցով: Կինոն,

թատրոնը, հեռուստատեսությունը, համացանցը ներգործում են աշակերտի անձի վրա ոչ միայն ինքնին՝ որպես տեղեկատվության աղբյուրներ, այլ նաև որոշակի տիպարների միջոցով, որոնք դրսևորվում են այդ «տեղեկատվական աղբյուրներից հոսող» հերոսների վարքագծում[2]:

Աշխարհի մասին պատկերացումները, բարոյական հայացքները և համոզմունքները, մտածելակերպը և աշխարհայացքը, հետաքրքրությունները, ձգտումները և արժեքները պայմանավորվում են խմբային գիտակցության առանձնահատկություններով, որում անձը ձևավորվում է և որում ընթանում է նրա առօրյա գործունեությունը: Այս առումով կրկին պետք է առանձնացնել դպրոցի անուղղակի և ուղղորդված ներգործությունը, ինչը միտված են սովորողի արժեհամակարգի զարգացմանը: Արժեհամակարգի ձևավորման ու բնականոն զարգացման վրա ուղղակիորեն ազդում է բարոյահոգեբանական մթնոլորտը: Այստեղ շատ կարևոր է ուսուցչի կողմից կոնֆլիկտային իրավիճակների ճիշտ կառավարումը:

Մանկավարժական գործընթացում հանդիպող շատ իրավիճակներ վերածվում են մանկավարժական խնդիրների՝ մանկավարժներին, աշակերտներին ու նրանց ծնողներին դրդելով իրավիճակների վերլուծությանը, առաջարկվող լուծումների տարբերակների գնահատմանը, լավագույն տարբերակի ընտրությանը և իրականացման պլանի մշակմանը: Շատ կարևոր է, դասավանդող ուսուցիչները ուշադրություն դարձնեն ցանկացած մանկավարժական իրավիճակի, ճիշտ մոտեցում ցուցաբերեն և խնդրահարույց իրավիճակին համապատասխան լուծում տան՝ ելնելով մանկավարժական գործընթացի նպատակից, մանկավարժական իրավիճակի բնույթից, աշակերտների տարիքային առանձնահատկություններից և այլն[3]: Դպրոցում կյանքը չի կարող հեշտ լինել սովորողի համար: Նա պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը և ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղը կլինեն իրական արժեքները, այլ ոչ թե թելադրված, անգիր արած: Եթե մենք կարողանանք կառուցել դպրոցներ, որոնք կձևավորեն արժեքներ աճող սերնդի համար, կունենանք աշխարհի ամենալավ և ամենաիմաստալից կրթական համակարգը: Արժեքային համակարգի ձևավորման գործում անհրաժեշտ է հաշվի առնել ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ մի շարք գործոններ, որոնց թվում են սոցիալական պայմանները, անձի սոցիալականացման բնութագրիչները, շարժառիթային ոլորտի առանձնահատկությունները և անձնային բնութագրիչները: Կարող ենք պնդել մեր այն համոզմունքը, որ սովորողի արժեքային համակարգի հիմնասյուները դրվում են դպրոցում:

1.2 Ֆիզիկա առարկայի շրջանակներում սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորման հնարավորությունները

Հանրակրթական դպրոցն իր ուղիղ ներգործությունն ունի սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացում: Ուսուցման գործընթացի ընթացքում դաստիարակչական աշխատանքների իրականացումը խիստ կարևոր հանգամանք կարելի է համարել, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, օրենքները և հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական, բնապահպանական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք: Այս ամենը համակարգված ձևով կարելի է իրականացնել նաև ֆիզիկա առարկայի դասավանդման ընթացքում: Հանրակրթական դպրոցի ֆիզիկա առարկայի ուսուցման նպատակն է՝ զարգացնել սովորողների՝ բնության ճանաչողության մեթոդներին տիրապետելու, Ֆիզիկական երևույթները բացատրելու և տարբեր իրավիճակներում դրանք կիրառելու հմտություններ, ձևավորել սովորողների գիտական աշխարհայացի և ուսումը շարունակելու համար անհրաժեշտ հիմքեր, նպաստել նրանց արժեհամակարգի ձևավորմանը[4]:

Անհերքելի է, որ դպրոցի հիմնական նպատակը կիրթ, մարդասեր, հոգևոր արժեքներով հարուստ, ակտիվ, բարձր բարոյականության տեր, իր հայրենիքը սիրող մարդու դաստիարակությունն է: Այնուամենայնիվ, այս գործընթացը բավականաչափ ժամանակատար է ու հատուկ մասնագիտական որակներ է պահանջում ուսուցչից: Այս պարագայում ֆիզիկայի ուսուցչի առաջ կանգնած է առարկայի ուսումնական դասընթացի նյութերով արժեքային համակարգի ձևավորման ապահովման համար գտնել մատուցման արդյունավետ եղանակներ:

Կա կարծրատիպ, որ բնագիտական առարկաները բավականին դժվար ընկալելի, դժվար յուրացվող են: Այս առումով ուսուցիչները բախվում են լրջագույն խնդիրների, որոնցից ամենակարևորները սովորողի ինքնուրույնության զարգացումն է, հետաքրքրության բարձրացումն առարկայի նկատմամբ և մոտիվացիան: Այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ ժամանակակից ուսուցման մեթոդներն ու եղանակները, ՏՀՏ գործիքների ներդրմամբ իրականացված դասերը, ոչ ստանդարտ դասերը կարող են հանդիսանալ այն գրավականը, որը

սովորողի մոտ կմեծացնի հետաքրքրությունը առարկայի հանդեպ: Բնագիտական առարկաները սովորողներին տալիս են կենսագունդունեության համար անհրաժեշտ շատ կարողություններ ու հմտություններ: Բնագիտական առարկաների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս բացահայտել աշխարհը, մարդկանց, երևույթները նորովի, ուստի սովորողը հնարավորություն է ունենում ուսումնասիրության ընթացքում զարգացնել նաև ստեղծագործական ունակություններ: Իհարկե, շատ բան կախված է նաև ուսուցչից:

Ֆիզիկայի ավանդական ուսուցումը սովորողներին զինում է գիտելիքներով, որոնց հիման վրա ձևավորվում են հասկացությունները, տիպային խնդիրների լուծման, լաբորատոր աշխատանքների կատարման, ֆիզիկական երևույթների բացատրման կարողությունները: Դպրոցում աշակերտը պետք է ոչ միայն ձեռք բերի գիտելիքներ, այլ նաև զարգացնի մտածողությունը՝ սովորի մտածել, ինքնուրույն գիտելիքներ ձեռք բերի (զբաղվի ինքնուսուցմամբ) և այդ գիտելիքներն օգտագործի տեսական և գործնական խնդիրների լուծման ժամանակ, ձևավորվի նրա արժեհամակարգը:

Ներկա ուսուցման հիմնախնդիրները քննարկելիս ավելի հաճախ է ընդգծվում, որ կարևոր է ձևավորել սովորողների ոչ միայն գիտելիքները, կարողությունները և հմտությունները, այլ նաև ստեղծագործող անհատի այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են նախաձեռնողականությունը, անհատականությունը, ինքնուրույնությունը և ճկունությունը խնդիրները լուծելիս: Ֆիզիկական կրթությունն իր առջև նպատակ է դնում սովորեցնելու գործնական նշանակությամբ խնդիրները: Սակայն ուսուցման ձևերը ֆիզիկայի դասերին, որոնք մեծապես միտված են դեպի կրկնողություն, նյութի սերտում և վերարտադրման ուսումնական գործունեություն, ստեղծագործական մտածողության զարգացում գրեթե չեն ապահովում: Այդ պատճառով առանձնակի արդիական է դառնում ֆիզիկայի դասավանդման նոր, արդյունավետ մոտեցումների որոնումը, որը նպաստում է նշանակալից, կենսականորեն կարևոր հիմնախնդիրների լուծմանը պատրաստ ստեղծագործող անհատի ձևավորմանը[5] :

Ֆիզիկայի դասերին դաստիարակության խնդիրը պետք է հիմնված լինի մարդկային գործունի գաղափարի օգտագործման վրա՝ որպես գիտության գործառության որոշիչ սկիզբ: Ուսուցչի ակտիվ կենսական դիրքորոշումը, նրա գիտելիքների ու հետաքրքրությունների պաշարը կապահովեն սովորողի արժեհամակարգի ձևավորումը: Կրթության բովանդակության հետ

միասին ուսուցման մեթոդները ներգործում են աշակերտների ճանաչողական ունակությունների վրա՝ նրանց հնարավորություն տալով ստացած գիտելիքները կյանքում օգտագործելու ըստ նպատակի: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում:

Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստականությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում, ձևավորվում են համառության, ինքնակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: Ինչպես վերը նշել էինք, ֆիզիկայի դասաժամը նույնպես լավ հնարավորություններ է ստեղծում ուսուցչի համար դրական ու արժեքավոր փորձառություն տալ սովորողին:

Ֆիզիկայի դասաժամերին աշակերտները հնարավորություն են ստանում հասկանալ բնության ընդհանուր օրենքների բացահայտումը, դրանց միջոցով բնության մեջ տեղի ունեցող երևույթների բացատրումն ու մարդկությանը ծառայեցնելը: Այս գաղափարը նույնպես հարկավոր է հասանելի դարձնել սովորողին: Նոր թեմայի ուսուցումը որևէ հետաքրքիր փորձով զուգակցելը սովորողի համար ավելի ընկալելի կարող է դարձնել բնագիտական առարկաների զարմանահրաշ աշխարհը: Փորձի հաջողման կամ ձախողման ընթացքում սովորողը ավելի կոզևորվի, կսկսի որոնել այլ եղանակներ, իսկ արդյունքում կստացվի, որ նա աշխատանքին մոտենում է ստեղծագործաբար:

Յուրաքանչյուր մարդու մեջ կա անբացատրելի հետաքրքրություն և դրական վերաբերմունք դեպի անսովորը: Օրինակ պատահաբար արված հայտնագործությունների թեման, ինչպիսիք են՝

օրինակ, լողացող մարմինների օրենքը, ռենտգենյան ճառագայթների բացահայտումը, ռադիոակտիվությունը, աստմի կառուցվածքը, շղթայական ռեակցիաները, կարող են մեծ հետաքրքրություն առաջացնել հետազոտող ու պրպտող սովորողների մոտ: Բացառված չէ, որ թեման այնքան հետաքրքրի նրանց, որ արդեն տանը փորձեն ինքնուրույն հետազոտել ու տեղեկատվություն հավաքել: Ստացվում է, որ ուսուցիչը ճիշտ ուղու վրա է, մոտիվացիան ստացվել է:

Սովորողների ինքնուրույնությունը խթանելու նպատակով կարելի է նյութի հիմնական կարևոր հասկացությունները կամ վերնագիրը խառնած հաջորդականությամբ առաջարկել: Դասը սկսելուց առաջ առաջարկել սովորողներին համադրել դրանք ու ստանալ վերնագիրը կամ գլխավոր միտքը: Հաջորդիվ կարելի է առաջարկել նաև ստացածը կարդալով գուշակել՝ ինչի մասին է դասը, կարծիքները լսել և առաջարկել ուսումնասիրել բուն դասանյութն ու ընդհանրություններ կամ տարբերություններ գտնել գուշակածի ու դասանյութի միջև: Նմանօրինակ հնարները մեծապես խթանում են սովորողների երևակայությունը, ստիպում մտածել, նմանություններ ու տարբերություններ գտնել, զանազանել առաջնայինն ու երկրորդականը: Արդյունքում՝ դասն անցնում է հետաքրքիր, իսկ ուսուցիչը հասնում է իր վերջնարդյունքին:

Այս առարկայի դասերին ուսուցիչը պետք է փորձի համագործակցային հարաբերությունների միջոցով նախ և առաջ ձևավորի գիտական աշխարհայացք և ստեղծագործական մտածողություն: Իսկ ահա դասաժամի պրակտիկ ուղղվածությունը ձևավորում է ստացված գիտելիքներն ու հմտությունները առօրյա կյանքում օգտագործելու կարողություն: Ֆիզիկա առարկայի դասավանդման շրջանակներում դասստիարակության խնդիրը պետք է հիմնված լինի մարդկային գործոնի՝ գաղափարի օգտագործման վրա: Կարևոր է սովորողներին ծանոթացնել գիտնականի մտածողության ոճին, աշխատանքի արդյունքները մարդկանց պրակտիկ կարիքներին ծառայեցնելու նրանց ձգտմանը:

Վերջին երկու տասնամյակում հայ իրականության մեջ արժեքների փոխակերպումները շարունակական բնույթ են կրում: Այս գործընթացը մեծապես պայմանավորված է տարբեր ուղղորդում ունեցող տեղեկատվական հոսքերով, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացմամբ, համաշխարհային տեղեկատվական միջավայրի ձևավորմամբ, գիտության ու

տեխնիկայի առաջընթացով: Այս պարագայում սովորողների հետաքրքրությունների ուսումնասիրությունը, ժամանակին ստեղծված հետադարձ կապը թույլ կտա հստակեցնել սովորողի համար գերակա արժեքներն ու կողմնորոշել դրանք դեպի բնականոն զարգացում:

Ֆիզիկայի ավանդական ուսուցումը սովորողներին զինում է գիտելիքներով, որոնց հիման վրա ձևավորվում են հասկացությունները, տիպային խնդիրների լուծման, լաբորատոր աշխատանքների կատարման, ֆիզիկական երևույթների բացատրման կարողությունները: Դպրոցում աշակերտը պետք է ոչ միայն ձեռք բերի գիտելիքներ, այլ նաև զարգացնի մտածողությունը՝ սովորի մտածել, ինքնուրույն գիտելիքներ ձեռք բերի (գրադվի ինքնուսուցմամբ) և այդ գիտելիքներն օգտագործի տեսական և գործնական խնդիրների լուծման ժամանակ: Ներկա ուսուցման հիմնախնդիրները քննարկելիս ավելի հաճախ է ընդգծվում, որ կարևոր է ձևավորել սովորողների ոչ միայն գիտելիքները, կարողությունները և հմտությունները, այլ նաև ստեղծագործող անհատի այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են նախաձեռնողականությունը, անհատականությունը, ինքնուրույնությունը և ճկունությունը խնդիրները լուծելիս: Ֆիզիկական կրթությունն իր առջև նպատակ է դնում սովորեցնելու գործնական նշանակությամբ խնդիրները: Սակայն ուսուցման ձևերը ֆիզիկայի դասերին, որոնք մեծապես միտված են դեպի կրկնողություն, նյութի սերտում և վերարտադրման ուսումնական գործունեություն, ստեղծագործական մտածողության զարգացում գրեթե չեն ապահովում: Այդ պատճառով առանձնակի արդիական է դառնում ֆիզիկայի դասավանդման նոր, արդյունավետ մոտեցումների որոնումը, որը նպաստում է նշանակալից, կենսականորեն կարևոր հիմնախնդիրների լուծմանը պատրաստ ստեղծագործող անհատի ձևավորմանը[6]:

Խոսելով դաստիարակչական հիմնախնդիրների մասին՝ նշենք, որ ներկայումս դրանք առավել սուր բնույթ են կրում: Դա պայմանավորված է նրանով, որ ժամանակակից պայմաններում երեխայի մանկությունն ընթանում է այնպիսի սոցիումում, որին բնորոշ են արժեքային սնակությունը, հստակ նպատակային կողմնորոշիչների բացակայությունը, սոցիալական շերտավորումների խորացումը, մանկական և պատանեկան միջավայրերում ձևավորվող կոնֆլիկտները, ընտանեկան դաստիարակության բացթողումները[7]: Ֆիզիկա առարկայի ուսուցման շրջանակներում անպայման պետք է խրախուսել սովորողի ինքնուրույնությունն ու

ստեղծագործականությունը: Կասկածից վեր է, որ նման մոտեցումն էապես կնպաստի սովորողների մտածողության, արժեհամակարգի զարգացմանը:

Արժեհամակարգի ձևավորմանը կարող են մեծապես նպաստել ինտեգրված դասերի անցկացումը: Ժամանակակից գիտությունը պահանջում է համալիր գիտելիքների կիրառում, որը հիմնված է միջգիտական կարևոր ու պահանջարկված փոխգործակցության մասին: Եթե միջառարկայական ինտեգրացումն ու փոխգործակցությունը դպրոցում անհրաժեշտ մակարդակի վրա են, ապա դա, անկասկած, նպաստում է սովորողների մտավոր ստեղծագործական ունակությունների զարգացմանը, որն էլ մտածողության ինտեգրատիվ եղանակի զարգացման հիմք է դառնում, իսկ վերջինս հատկապես արագ զարգացող հասարակության մեջ վերին աստիճանի պահանջարկված է:

Գիտական առումով ֆիզիկան ձևակերպում է խնդիրներ, որոնց լուծումը մաթեմատիկայում առաջացնում է նոր գաղափարներ, մոտեցումներ ու մեթոդներ, որոնք մաթեմատիկական նոր տեսության համար յուրահատուկ հիմք են դառնում: Ֆիզիկական տվյալ տեսությունը հիմնվում է գոյություն ունեցող մաթեմատիկական ապարատի վրա, սակայն վերջինս ֆիզիկայում ստեղծագործաբար օգտագործման շնորհիվ զարգանում է՝ զարգացնելով ինչպես ֆիզիկան, այնպես էլ մաթեմատիկան: Ինտեգրատիվ ուսուցման բավական մեծ պաշար ունեն ինտեգրատիվ բնույթի ֆիզիկաքիմիական, կենսաֆիզիկական, ֆիզիկաեկոլոգիական, ֆիզիկամաթեմատիկական, ֆիզիկատեխնիկական, ֆիզիկատեխնոլոգիական ընտրովի դասընթացները, որոնք ևս կարող են սովորողի արժեհամակարգի զարգացման վրա էական նշանակություն ունենալ:

Իսկ ի՞նչ ձևերով, մեթոդներով և տեխնոլոգիաներով է նպատակահարմար ֆիզիկայի դասաժամին սովորողին տալ հնարավորություն նաև արժեքներ տեսնել, գնահատել: Անշուշտ, դրան հասնելու համար նախ անհրաժեշտ է ֆիզիկայի ուսուցման գործընթացը անհատականացնել, որը նշանակում է՝

- ձևավորել սովորողների ճանաչողական հետաքրքրությունները, նրանց մտավոր և ստեղծագործ ունակությունները,
- սովորողներին տալ բնության ճանաչման հնարավորության գիտակցում՝ հիմք ընդունելով գիտության ձեռքբերումներն ու այդ հենքի վրա քաղաքակրթական զարգացումները,

- սովորողներին ընձեռել ֆիզիկական գիտելիքների ինքնուրույն ձեռք բերման հնարավորություն,
- անհատական ուղղորդված մոտեցումներով սովորողներին մոտիվացնել դեպի կրթության և ճանաչողության բնագիտական տիրույթ,
- ուսումնական նյութի նորարարություն, ֆիզիկայի օրենքների ու հետևությունների անսպասելիություն սովորողների համար,
- ուսումնական հայտնի բովանդակային նյութի ուսումնասիրում նոր տեսակետի առկայությամբ,
- ֆիզիկայի դասապրոցեսում այդ գիտության զարգացման պատմության առանձին դրվագների նպատակային օգտագործում և անդրադարձ,
- հաղորդած ուսումնական գիտելիքի կենսունակության և հրատապության ցուցադրում,
- սովորողների ծանոթացում գիտատեխնիկական ու տեխնոլոգիական նորություններին:

Այստեղից կարող ենք եզրահանգել, որ այս գիտությունն ունի համապատասխան զինանոցը՝ սովորողների գիտակցությունը բարձր մակարդակի վրա հասցնելու: Այստեղ կրկին կարևորենք առարկայի ուսուցչի դերակատարումը, ինչն առանցքային է այն տեսակետից, որ մեր առջև դրված խնդիրը իրատեսական է միմյայն ուսուցչի՝ դասը ճիշտ պլանավորելու ունակություններից ելնելով:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ ուսումնական ծրագրերով նախատեսված բոլոր առարկաները՝ այդ թվում ֆիզիկան, կարող է սովորողի մեջ ձևավորել բարձր արժեքային համակարգ, իսկ այս հարցում ուսուցիչը պետք է ամեն բան անի, որ կարողանա ուսուցման գործընթացն այնպես կազմակերպել, որ ստանա առավելագույն արդյունք: Կցանկանայինք ավելացնել, նաև, որ սույն աշխատանքը մեծ չափով կօգնի մեզ մեր մանկավարժական հետազա գործունեության ընթացքում, որպեսզի էլ ավելի կառուցողական մոտենանք սովորողների մոտ արժեհամակարգի ձևավորմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Վերրվածելով ուսումնասիրության նյութը՝ կատարեցինք մի քանի արձանագրումներ, որոնք կներկայացնենք ստորև.

- Ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը մեծապես կախված է ուսուցչի մոտեցումներից, սեփական պարտականությունները գիտակցելուց և պատշաճ կատարումից:
- Հարկավոր է դրական օրինակի օգնությամբ սովորողի մոտ բարձր արժեքներ ձևավորել:
- Ուսուցիչը պետք է անդադար կատարելագործի իր մանկավարժական հմտությունները, կիրառի նոր մեթոդական հնարներ, վստահելի հարաբերություններ ձևավորի սովորողների հետ:
- Ժամանակի մարտահրավերներով պայմանավորված՝ ուսուցիչը պետք է ուսուցման նպատակների մեջ անպայման ունենա սովորել սովորոցներով հասկացությունը:
- Հետադարձ կապը պետք է ուսուցչի համար դառնա ուսումնական գործընթացը մշտադիտարկելու և համակարգելու գործիք:
- Սովորողի համար պետք է ստողծել այնպիսի միջավայր, որտեղ նա իրեն պահանջված ու կարևոր կզգա և բաց կլինի համագործակցության ու կարծիքների փոխանակման համար:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Ուսուցիչը պետք է ամեն կերպ փորձի նպաստել բարձր մարդկային որակներ ու արդարամտություն, ազնվություն, մարդասիրություն՝ անկախ դասավանդվող առարկայից:
- Սովորողների մոտ առարկայի հանդեպ հետաքրքրության ու մոտիվացիայի բարձրացման համար կարելի է հաճախակի ներգրավել նրանց գիտահետազոտական բնույթի աշխատանքների կատարման մեջ:
- Կառավարության մակարդակով ֆիզիկայի ուսուցիչներին ավելի հաճախ տրամադրել ուսումնամեթոդական և ուսումնամանկավարժական ձեռնարկներ:
- Ապահովել դասարանի կահավորանքը, արդիականացնել դիդակտիկ նյութերի ու զննական պարագաների պաշարը:
- Ուսուցիչների ու շահագրգռիտ սովորողների համար պարբերաբար կազմակերպել բնագիտական ուղղվածության գիտաժողովներ, ամառային ճամբարներ, որտեղ ուսուցիչը հնարավորություն կունենա արժեքներ արմատավորել սովորողների մոտ:
- Խրախուսել ուսուցիչների ստեղծագործական աշխատելառճը, տալ հնարավորություններ հետաքրքիր ու ուսուցողական լաբարատոր աշխատանքներ իրականացնելու համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. <http://ijevanlib.yసు.am/wp-content/uploads/2017/12/mankavarjutyun.pdf> Յու. Ամիրջանյան, Ա. Սահակյան, «Մանկավարժություն», Երևան, 2005, էջ 390:
2. <https://vsu.am/grqer/2017/aprak/paremuzyaninna.pdf> Ի. Փարեմուզյան, «Սովորողների արժեհամակարգի ձևավորումը հանրակրթական ուսումնական հաստատությունում», էջ 397:
3. <http://gspi.am/media/journal/2014n1b/22.pdf> Գ. Ն. Հարությունյան, Մանկավարժական խնդիրները և դրանց լուծման ուղիները տարրական դպրոցում, էջ 204:
4. <https://escs.am/files/files/2020-07-15/cef0eb2e6c040db0cfde0da134e32084.pdf> Հանրակրթական դպրոցի ֆիզիկա առարկայի չափորոշիչ և ծրագիր:
5. [http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/Krtutiun1996/2018\(3-4\).pdf](http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/Krtutiun1996/2018(3-4).pdf) Ն.Գ. Մովսիսյան, Ֆիզիկայի խնդիրների լուծման ժամանակ սովորողների մտածողության զարգացման մի քանի հիմնահարցերի մասին, էջ 44-45:
6. [http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/Krtutiun1996/2018\(3-4\).pdf](http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/Krtutiun1996/2018(3-4).pdf) Ն.Գ. Մովսիսյան, Ֆիզիկայի խնդիրների լուծման ժամանակ սովորողների մտածողության զարգացման մի քանի հիմնահարցերի մասին, էջ 44-45:
7. <http://gspi.am/media/journal/2014n1b/20.pdf> Ա. Մ. Զաղոյան Խորհրդատվության դաստիարակչական դերը սովորողների պահվածքի ձևավորման գործում, Երևան, 2014: